

mait, amely Kundera prózáját is meghatározza. Akárcsak *A két elviselhetetlen könnyűsége* című regény, ez is csodálatos ötvözete a közhelyszerűen köznapinak és a szinte teljesen regényszerűtlennek mondható bölcselkedő meditatálásnak, mégpedig úgy, hogy a két ellentétes elem szerves egésszé formálódik, regénynek nevezhető műegész lesz. Így, s nemcsak nemzetiségi, magyar vonatkozásban érvényes a *Szakításokra* is, amit előző regényét, az *Áttételeket* ajánlva olvasói figyelmébe Grendel nyilatkozott, mondván hogy szeretné, ha amellet hogy regényként élveznék zavartalanul, megörvendeztetné az is, „ha a regény végén az olvasó úgy érezné, ezt a regényt (...) csak egy Pozsonyban élő magyar író írhatta meg”. Ezzel nem értéke növekedne a műnek, hanem az árnyalatai lennének hitelesebbek, valószínűbbek. A kitalált tények alatti valós tények hitele lesz kétségbevonhatatlanabb, azoké a tényeké, amelyek a megmagyarázhatatlan feloldhatatlan paradoxonok és a belőlük származó életérzés alapjai.

GEROLD László

MAGYAR LEVELESTÁR

„*Szerelmes Orsikám...*” A Nádasdyak és Szegedi Kőrös Gáspár levelezése. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1988

A Magyar Levelestár sorozatának immár ötödik darabját kaphatta kézhez a korábbi századok eseményei, gondolatai, szokásai iránt érdeklődő olvasó. E vizsgálódás legadekvátabb módja kétségtelenül maguknak a forrásoknak – mégpedig ezek lelkiismeretes, tudományos alapokra támaszkodó szövegeközlésének – a tanulmányozása.

E követelmény itt azért is fontos, mert a kötetben közzétett levelek nagyobbik része – Nádasdy Tamás és Kanizsai Orsolya levelezése – magyar nyelven íródott; a levelezés harmadik főszereplője Szegedi Kőrös Gáspár doktor, s az ő igényes, latin nyelvű leveleit úgyszintén gonddal kellett magyarul visszaadni.

A kötetben olvasható levelek 1540-től 1562-ig, Nádasdy haláláig tudósítanak a főúri házaspár mindennapjairól, családi életéről. Emberközelbe kerül a történelemből ambiciózus, magas pályát befutott főúrként ismert Nádasdy Tamás, ugyanúgy a jóval fiatalabb, de urához hamar felnövő Orsolya.

A levelekből kitűnik, hogy a hadi, politikai feladatoktól túlterhelt nagyúrnak van ideje és gondja figyelemmel kísérni a birtokon folyó munkákat és utasításokat adni a mezőgazdasági munkákra, halászati feladatokra; tokot, pozsárt, lúdfiat küld haza nejeinek, sőt egy levélben arra panaszkodik, hogy a kétféle „szökfűszínő” selyem közül nem tudja kiválasztani a kívánt anyagot, mert ahogy írja: „mi legyön az oroszlánszínű, azt nem értők”.

Orsolya asszony igencsak sok bajjal megvert teremtésnek tűnne, ha csak a doktor beszámolóiból ismernénk. A magárahagyatottság s az ebből fakadó felelős helyzet nyilvánvalóan befolyásolta egészségét, lelkiállását. A végek eseményei többször is nehéz feladat elé állítják, így pl. 1550-ben örömmel újságolja győzelmét a törökök ellen, s hozzáteszi: „Ne vélje Kd, hogy mi es hejába egyek az kenyeret.” Az intelligens, jó humorú

asszonyt jellemzik a következő mondatok is: „én is küldtem Kdnek vagy hat dinnyét, de Kd megbocsássa, többet nem küldök, mert rászoknék Kd, és itt az cellába feledne Kd engemet.”

Kettejük bizalmas természetű levelezése azonban számos fontos XVI. századi eseményt, személyiséget is elővillant: a reformáció térhódítását, az ekörül kialakult elvi és hatalmi harcokat, a könyvnyomtatás megindulását, valamint a sárvári udvarban rövidebb-hosszabb ideig tartózkodó tudósokról, írókról is hírt ad. Pl. Perneszy György, a Nádasdy-udvar humanista képzettségű jószágigazgatója így tudósít: „Tinódi Sebestyén már megvetvén e halandó zenét, elment az odafönt valókhöz, hogy ott az angyalok között sokkal jobbat tanuljon.”

A főúri családról alkotott képünk korántsem teljes Gáspár doktor – humanista nevén Casparus Fraxinus Zegedinus – levelei nélkül. Kár, hogy Nádasdy Gáspár doktornak írott levelei még nem kerültek elő, sok mindenben kiegészíthetnék kettejüknek a kor alá-főle rendeltségi viszonyai között szokatlanul bizalmas kapcsolatát. Ezt támasztja alá Gáspár doktor helyenként tapasztalható kíméletlen őszintesége is, az ország nádorát csöppet sem respektáló nyers egyenessége. Legalábbis ami az orvostudomány dolgait vagy az orvosi etika tételeit illeti.

A leveleket olvasva legteljesebb képünk az orvosról alakul ki. Gáspár doktort a vég-sőkig lelkiismeretes, tudományának élő, ugyanakkor mélyen önérzetes tudósnak ismerjük meg. Az egyik legkeményebb hangú levelét akkor írja urának, amikor az – nyilván az udvari emberek áskálódása miatt – kötelességére inti az orvost. Magyarázkodás, érvelés helyett Fraxinus egy példázatot ír meg urának a cseribaratokról, és erre Nádasdytól „emberséges” választ vár.

Ismét más oldalról ismerjük meg Kőrösi Gáspárt az úrnőről írt leveleiből. Az orvosi teendők mellett szegény doktor szükség esetén a hitszónok szerepét is betölti, amikor úrnőjét a magány vagy a kétségek gyötrik; gondoskodik az egészséges életmódról, de ha kell, alkalmi mulattatóvá vedlik: az udvarmesterrel versenyt adomákat költ a kislibákról. Urának viszont a tudós komolyságával s a kellő részletezéssel számol be munkájáról, levelei mély diszkrécióról és etikus magatartásról tanúskodnak. Orvosi hitvallása: „amíg élek, mindig az emberek javára ajánlom tevékenységemet”, majd hozzáteszi: „készen állok, orvosságokat adok, éjjel-nappal szolgálatban vagyok, de az eredményt Istenre bízom”.

Fraxinus működésének körülményei tipikusan a „végvári” orvosé. Gyakran „kikölcsönzik” a család barátai, ismrősei is, ezért az utazás veszélyeit, főleg a török kézre esés kockázatát előrelátva kezeslevéllel felvértezve indul útnak.

A szöveg válogatását, gondozását végző Vida Tivadar közel kilencvenoldalnyi jegyzetanyaggal (rövidítések, tárgyi magyarázatok, szó- és névmagyarázatok, földrajzi nevek stb.) járul hozzá ahhoz, hogy olvasáskor mi, késői utódok is valóban címzeteknek érezzük magunkat.